

Tükörablak

Kötter Tamás: *Rablóhalak*

PUCHER BÁLINT

„...jobb a némának, jobb a vaknak, –
mert rettenetes ennyi vággyal
szegénynek lenni s fiatalnak.”

(Szabó Lőrinc: *Szegénynek lenni s fiatalnak*)

Kötter Tamás első kispróza kötetes szerkezet, szövegalkítás szempontjából olyan művekkel mutat rokonságot a kortárs mezőnyből, mint Tóth Krisztina *Pixele* (2011). Az elbeszélések sokszor csak egy-egy helyzetet mutatnak be, a hagyományos novellákra jellemző fordulat, csattanó se található meg mindig. Gyakori a nyitott befejezés, szerkezet szempontjából pedig az a megoldás, hogy egy nagy egész töredékeiként jelennek meg az írások, pókhálószerű, hajszálvékony összekötő szálakkal, gyakran ugyanazt a szituációt különböző nézőpontokból megvilágítva. Jellegzetesen posztmodern jegyeket lehet felismerni a *Rablóhalak*ban, a „nagy elbeszélésekkel” szemben fragmentációt, szöveg- és médium közöttiséget, tükörszerű megoldásokat, a szerzői maszkkal folytatott játékot, egy kitüntetett elbeszélő helyett pluralizmust, a valóság elbizonytalanodását, a klasszikus szépségre és megformáltságra való törekvés helyett pedig lestilizáltságot és a köznyelv használatát.

A *Rablóhalak* mindegyik elbeszélése egyes szám első személyű, így nem rendelkeznek a cselekményen kívül álló narrátorral, mindegyik része magának a cselekménynek és korlátozott tudása van róla. Ennek a technikának a legjobb megvalósulásai azok, amelyek a sokszor emlegetett

előd, Bret Easton Ellis *A vonzás szabályai* című regényéhez hasonlóan, több nézőpontból ábrázolnak egy helyzetet, például azzal, hogy egy szöveg egyik szereplője a másik szöveg narrátorává válik. Minden írás egy képregényszerű, több részből álló képpel és egy idézettel indít, amelyeknek a forrása bármi lehet, a Biblia, más írók művei, dalszövegek vagy egy társkereső oldal. Az írások általában in medias res módon, különösebb bevezetés nélkül kezdődnek, mintha bekapcsolódna véletlenül az olvasó egy beszélgetésbe vagy gondolatfolyamba, és gyakran hasonlóan lezáratlanul érnek véget, megszakadnak. A cselekményük általában egyszerű, nem rendelkeznek nagy érzelmi tétellel, időnként megjelennek „nagyobb” elbeszélések lehetőségei, de ezek nem realizálódnak. Például a *Prágában* látszólag minden egy jellegzetes házasságtörés felé mutat, azonban a kiszemelt nő egyszerűen elfelejtkezik a férfiről, a férfi pedig jobb híján egy véletlenül megismert nővel fekszik le. A nyelvhasználat a spontán módon megfogalmazott gondolatokat imitálja, mintha a narrátorok különösebb reflexió nélkül fogalmaznák meg magukban az eseményeket, gondolatokat. Ennek a velejárója a Kötterrel kapcsolatban sokat emlegetett minimalizmus, ami a választékos nyelvhasználat hiányában, az egyszerű szerkezetű mondatokban, és a vizualitás háttérbe szorulásában, a nagyon rövid leírásokban és a szóképek hiányában jelenik meg.

Az elbeszélések tematikáját tekintve igen jól körülhatárolhatók azok, amelyeket a *Rablóhalak* novellái variálnak. Alapvetően a magyar felső-közép- és felsőosztály életéről szólnak, és azokról a személyekről, akik így vagy úgy kapcsolatba kerülnek velük, akár csak egy egyéjszakás kaland alkalmával. Az ő hétköznapjaik, párkapcsolataik, utazásaik adják a könyv gerincét, ezeken belül pedig visszatérő motívumokat jelent az elidegenedettség, a hagyományos erkölcsi elvek és értékrend jelentéktelenné válása, az anyagi, testi élvezetek és a társadalmi presztízs hajszolása, az érdekvezérelt párkapcsolatok, valamint a nyertesek és a vesztesek ebben a rétegben. A kötet első novellája, *A Mars*, a *Pixel* első novellájához hasonlóan amolyan előszó, ami megfogalmazza a kötet programját. A *Rablóhalak* esetében ez beindítja egyrészt a maszkos szerzői játékot, másrészt a kötet szinte minden fő témáját felsorakoztatja. Eleinte egy önéletrajznak tűnő szöveggént olvastatja magát, amiben az elbeszélő visszaemlékszik a gyerekkorára, és azokra az illúziókra, amiket napjainkkal kapcsolatban tápláltak az idők, a szuperfejlett technikáról és az emberiség utópikus „aranykoráról”. Majd, a közben egy ügyvédi iroda partnerévé vált narrátor ábrázolja egy napját, ami az utópiával kerül kontrasztba, és azt sugallja, hogy a hétköznapok váltak a maguk módján science-fictionné, a Marson élünk. A szerzőiség szempontjából kiemelendő, hogy *A Mars* első felét a megszólalásmód és az íróról nyilvánosságra került információk alapján akár még önéletrajzi jellegűnek is olvashatjuk, azonban a továbbiakban több tényező is ellentmond ennek. Egyrészt az elbeszélés második fele ezt nem

teszi valószínűvé, és olyan elbeszélésmód, motívumok jellemzik, amelyek a többi, vállaltan fikciós novellát is. Másrészt tudható, hogy a „Kötter Tamás” felvett írói név, ezért *A Marsban* Tamásnak szólított narrátort sem lehet a valódi szerzőnek tekinteni. Így az első novellát akár egy fiktív önéletrajznak is fel lehet fogni, ami azonban nem hitelesebb, nem igazibb a többi írásnál. Nincs igazi különbség az önéletrajznak tűnő szöveg narrátora és a fiktívnek tűnők közt, ráadásul a későbbi novellákban többször szerepel egy Tamás nevű ügyvéd, ami játékosan helyezi be az író alteregóját a fikcióba. Ezek következményeképp pedig erősen mosódik el a fikció és a realitás, valamint a szerző és a narrátorok közti határ.

Azonban ez nem jelenti azt, hogy a valóság ábrázolása megszűnik, és bizonyos posztmodern művekhez hasonlóan átadná a helyét a nyelvjátéknak vagy az intertextualitásnak. A Kötter-novellák bizonyos értelemben realisták, még ha a narrátorok számára nem is mindig átlátható ez a világ. Az elbizonytalanodás nem a megismerés képtelenségéből, hanem a szereplők életmódjából fakad, és inkább negatívumként, nem játékra lehetőséget adó tapasztalatként jelenik meg. Valahogy úgy bizonytalanodik el a valóság, ahogy az *Ikertornyok* végén olyan épületekből integetnek egymásnak a szereplők, amelyeknek nem lehet átlátni az üvegén, azonban azok mögött jól leírható a realitás. A valóság ábrázolásának tekintetében az írások folyamatosan az erkölcs, az értékek hiányával szembesítenek, azonban olyan módon, hogy nem válnak morális példázatokká és didaktikussá. Erkölcsi, társadalmi problémákat felvető alkotásoknál a legkönnyebb azon a banánhéjon elcsúszni, hogy az értékítéletet, a kritikát nem sikerül beleszőni a mű szövetébe, és gyakorlatilag egy-egy gondolat vagy álláspont illusztrációjává válnak, általában fekete-fehér világképpel.

Kötter vékony jégen járt ebben a kötetében, de áthaladt rajta. Felmutatta az üzleti és jogászvilágnak néha a tisztességes oldalát is, és néha kimondottan sztereotípiákat cáfolt. Erre példa a *Minden gyanú felett*, amiben a bankelnököt egyenes emberként ábrázolta, vagy az utolsó, a kötet címadó novellája, amiben egy humanistának, antikapitalistának tűnő modellről kiderül, hogy nagyon is számító és a saját üzleti érdekében kihasznál másokat. Kiemelnék még két olyan karaktert, akik a művész-illetve tágabban a humánértelmisségieknek szóló kritikaként jelennek meg. Az egyik Ákos, a fotós a *Prágából*, akinek fontosabb a művészeténél a karriere, a státusza, valamint az, hogy az egyik tanítványával, egy hibátlan alakú modellel mutakozhasson. A másik a jogvédő Balázs az *Isten halottból*, aki látszólag elkötelezett demokrata, antirasszista, zöld (környezetvédő és drogfogyasztó), minden, ami általában a humánértelmisségiekre jellemző, és végül semmivel se látszik jobbnak a novellában korábban szereplő ügyvédnél, hiszen mindketten szinte nemi erőszakot követnek el a női narrátoron. Az elbeszélőket tekintve pedig azokat a narrátorokat érdemes

kiemelni, akik valamiért mások, jobbak a novellákat kitöltő szereplők többségénél, és kisebb-nagyobb mértékben áldozatokká válnak. Mint a *Hiábavalóság és szélkergetés* előléptetésre váró ügyvédje, aki a feleségével együtt családalapításra akarja költeni a várt fizetésemelést, azonban nem jut feljebb, vagy a *Rablóhalak* követeléskezeléssel foglalkozó férjje, aki a korábbi szereplőkkel ellentétben nemcsak a testiség miatt jár egy fiatalabb lánnyal, hanem ténylegesen kötődik is hozzá, amivel visszaél az illető. Ezek a narrátorok képesek szimpátiát kiváltani az olvasóból, és így ezeknek a novelláknak van igazi tétje, ezek jelentik a kötet súlypontjait.

Kiemelném még a novellák tükörszerű megoldásait. Ezek nemcsak az írónak a cselekmény világába való elhelyezését jelentik, hanem a művön belüli oda-visszautalásokat, valamint a mű témáira, önnön műviségére adott reflexiókat. A művön belüli utalások egy motívumhálónak hatnak, aminek bizonyos elemei megjelennek újra meg újra az írásokban, néha szellemes, néha viszont zavaró módon. Előbbire példa az, amikor az *Elveszett városok* főszereplője egy strandon két monokiniző lányt próbál felszedni, majd a következő novella követeléskezelője egy adósukról magánnyomozók által készített felvételen látja, hogy az illető két bikinis lánnyal táncol egy hajón az Adrián. Zavaróvá akkor válnak ezek, amikor egészen pontosan megisméltódnak motívumok, ráadásul több alkalommal is, ami redundanciának hat. Az egész mű tükreként, kiszólásként pedig olyan elemek hatnak, mint a *Prága* elbeszélőjéről készült fotók, aminek a fotós az Elidegenedés címet adja, vagy a záró novellából a *Rablóhalak* elnevezésű fotókiállítás. Ezt a korábbi novella fotósának a korábbi barátnője készíti ennek a narrátoráról, és még más üzletemberekről, vagy legalábbis annak tűnő modellekről. A leírás szerint igen sztereotip módon ábrázolják a fotók ezt a réteget, ráadásul a kiállításmegnyitón szereplő egyik alak a könyv egyik ajánlójára, Réz Andrásra üt: „....Anna egy magas, kopasz, fülbevalós férfinak, aki a nyakában ezüst láncon lógó agyart vagy fogat viselt, azt mondja, hogy a fotókkal a modellekről – így sajnos ezek szerint rólam is – sugárzó hatalommániát, pénzhétséget és brutalitást akarta ábrázolni.” Mintha a könyv görbe tükre lenne ez a kiállítás, azt sugallva, hogy a *Rablóhalak*knak sikerült elkerülni azokat a sztereotípiákat, buktatókat, amiket a fiktív, *Rablóhalak* kiállításnak nem. Ezek a tükörszerű megoldások nem meglepő módon többször összekapcsolódnak a szöveg- és médium közöttiség alakzataival. Erre az egyik legkreatívabb példa az, amikor az egyik novellában szereplő sorozatgyilkos a rendőrséghez írt levelében a szintén irodalmi elődnek számító Houellebecq könyvéből idéz, egy, a novella témájába vágó részt.

Összesítve, nagyrészt teljesítette Kötter Tamás a novelláiban vállalt művészeti célokat. Pozitívumnak tartom, hogy elkerülte az elbeszélések világának fekete-fehérré válását, a szociális témákkal kapcsolatos toposzokat, illetve azt, hogy Ellis több regényéhez hasonlóan tabutémákra épüljenek

a novellák (a szexualitás bizarr formái, kábítószeres, gyilkosság, stb.). Ellis-szel szemben nem orgiákat és antiszociális üzletembereket ábrázolt, hanem a hétköznapiak értékszegénységét. Hátránya, hogy reflektáltan, de igen erős és néha zavaró az irodalmi elődök hatása, amellet redundáns, a *Rablóhalak* és a kötet gyengébb írásai szinte összemosódnak. Valószínűleg szándékolt volt, mégis kihagyott ziccernek gondolom, hogy a különböző narrátorok nyelvhasználatában, stílusában alig van különbség. Mindezek ellenére tudatosan megírt, a jelenkor problémáit és tapasztalatait tükröző mű Kötter Tamás első kötete. Alkotói fejlődésének kulcsa lenne az elődök nyomainak lemosása, a sűrítés és a nagyobb tétellel, súllyal rendelkező történetek, karakterek felé való tendálás, például azzal, hogy szimpátiát keltő szereplőket alkalmaz, akiknél van tétje az értékszegény létformával való találkozásnak. És műfaji sablonokkal is, kellő ízléssel valószínűleg jól vegyíthető ez a stílus. Figyelemreméltó könyv készült.

(Kalligram, Pozsony, 2013)

